

Ortaçağ Kent Kurguları İçinde Lefkoşa'nın Yeri

Çilen Erçin

Mimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Yakın Doğu Üniversitesi, cilen.ercin@neu.edu.tr

Özet

Tarih boyunca kentler, çeşitli araştırmacılar tarafından, kültür ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olarak tanımlanmışlardır. Kentler ilk ortaya çıktıkları tarihten günümüze büyük değişimler geçiren kentler, tarihsel süreç içinde site, polis, komün ve kent devletleri gibi adlar alırken yaşantının dönüşmesi özellikle endüstri devrimi sonrası yaşanan büyük değişimlerle biçimsel ve işlevsel değişimler geçirmişlerdir. Avrupa ve Amerika kentlerinde yaşanan hızlı değişim, ortaçağ kent dokularının periferisinde yeni kent çekirdekleri oluşturmuş ya da yeni toplumsal ekonomik ilişkilerle şekillenen yeni endüstri kentleri kurulmuştur. KKTC Lefkoşa kenti, endüstrileşme sürecini Avrupa ve Amerika'daki kentlere koşut hızla yaşamadığından kentin ortaçağ yapılanması ve fiziksel bütünlüğü bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, 13. yy kent dokusu özelliklerini kaybetmeden günümüze ulaşabilmiş ender yerleşmelerden biri olan Lefkoşa'nın İ.Ö. 280 yılında Mısır Kralı Ptoleme Soter'in oğlu Leucus tarafından inşa edilen Lefkotheon adı verilen kentin (kurulduğu tarihten başlayarak), 13. yy daki biçimini almasına dek geçirdiği süreci incelemek ve Ortaçağ kent yapıları içerisindeki yerini kent tarihi açısından belirlemektir.

Anahtar Kelimeler: Lefkoşa, kent dokusu, kent tarihi, ideal kent, Ortaçağ

The Place of Nicosia in Medieval City Analysis

Abstract

Throughout the history, cities have been described by various researchers as the places where culture and civilizations were born, developed and spread. Cities have undergone major changes since they first emerged and throughout the history as they took the names such as sites, police, communes and city states, the transformation of life has undergone formal and functional changes especially after the industrial revolution. The rapid changes in European and American cities had created new urban cores in the periphery of the medieval urban fabric or new industrial cities shaped by new social economic relations. Since the city of Nicosia in TRNC have not experienced the industrialization process in parallel with the cities in Europe and America, the city's medieval structure and physical integrity has survived to the present day. The aim of this study is to investigate the history of the city of Nicosia, which is one of the rare settlements that survived to the present day without losing its 13th century urban texture. Nicosia city, which was named as Lefkotheon, was built by the Egyptian King Ptoleme Soter's son, Leucus. The study also aims to examine the process of Lefkotheon city from the date it was established until it took its form in the 13th century, and to determine its place in medieval city structures in terms of urban history.

Keywords: Nicosia, urban texture, urban history, ideal city, Medieval

GİRİŞ

Kent toplu yaşamın doğal ortamda, yapay olarak oluşturduğu, sosyal, kültürel, ekonomik ve beşeri gereksinimleri karşılayan yapılar kompleksi olarak tanımlanabilir. Kent birçok açılardan tanımlanabilir, geçmişten geleceğe büyük bir sürecin ortaya çıkarttığı kent, farklı sosyal sınıflardan oluşan bir toplumun, yapay çevreyi doğal çevreye egemen kıldığı bir ortamda ve kentsel yaşam koşullarına uygun olarak yaşamlarını sürdürdükleri bir yerleşme yeridir.

Kıbrıs adası, çağlar boyunca, tarihin her döneminde çalkantılara sahne olmuştur. Gerek stratejik konumu gerekse doğal zenginliği nedeniyle komşusu olan ülkeler tarafından zaman zaman işgal edilmiş, kurulan kentler ve zenginlikler yağmalanmış, sıkıntılı dönemler yaşanmıştır. Tarih boyunca tüm kargaşalara ve zorluklara rağmen Kıbrıs Adası, kendine özgü tarihi varlığından hiçbir şey kaybetmeden ve kültürünü daha da geliştirerek, zenginleştirerek günümüze gelmiştir. Lefkoşa'nın konum olarak Kıbrıs adasının merkezi bir yerinde bulunması, Kıbrıs'a damgasını vuran medeniyetler için önemli bir etken olmuş, Roma

medeniyeti ile başlayan “Casturm” kavramı Bizans’la “Kaleye” dönüşmüş ve kısa bir süre Templar Şovalyelerinde kalan Lefkoşa, 1192’de Lüzinyan Kırallığının adada hakimiyeti ile başkent olmuştur. 300 yıla yakın süren Lüzinyan Kırallığı döneminde Lefkoşa Ortaçağ Feudal Şehir anlayışı ile yönetilmiş ve adanın idari başkenti olarak kalmıştır. 100 yıla yakın süren Venedik dönemi ile başkent Lefkoşa’da feodal düzen aristokratik anlayışla devam etmiştir. Venedik döneminde Rönesans’la gelen yeni fikirler ve yenilikler benimsenmiş ve Lefkoşa’ya uygulanmaya başlanmıştır. Rönesans’la birlikte yavaş yavaş önemini kaybeden Kilise anlayışı Ortaçağ kentlerinin şehir dokusunu değiştirmiş, Kilisenin ve Kilise etrafında oluşan meydanların kentin en önemli simgesi olarak bilinmesi tarihe karışmaya başlamıştır. Lefkoşa, 9 Eylül 1570 yılında Osmanlılar tarafından alınmıştır. Rönesans ile ortaya atılan yeni “İdeal Şehir” kavramı Lefkoşa şehrine de uygulanmıştır. 1567-1670 yılları arasında Lefkoşa şehrini koruma amaçlı o dönemin mimarlarından “Giulio Savorgnano” tarafından yapılan Lefkoşa surları Doğu Akdeniz’deki “Palmanova” şehrinin surları ile benzer plandadır.

Palmonavo, Venedik Cumhuriyeti sınırları içinde oluşturulan planlanmış Rönesans şehridir ve Rönesans döneminde tam olarak tasarlanan ve uygulanan “İdeal Şehir” anlayışını simgeler. 1974 Barış Harekatı ile ikiye bölünen Lefkoşa Şehri ve tarihi şehir surlarının tam yuvarlak plan biçimini algılamak biraz zordur. Lefkoşa’nın Kuzey bölümünde bulunan tarihi şehir surları iyi durumdadır. Lefkoşa şehrinin oluşumundaki bütün bu birbiri ile ilişkili ve birbirini takip eden değişiklikler, Lefkoşa surlarının bugünkü tarihi dokusunu oluşturmuş, ve şehri bir tarihi merkez haline getirmiştir. Fakat bu tarihi şehrin engellenemez bir şekilde modernist akımlara ve günümüz ihtiyaçlarına ayak uydurmaya çalıştırılması birçok tarihi değeri bulunan binaların yıkımına, sokak genişletmelere yol açmış ve tarihi kent dokusunda bozulmalara neden olmuştur.

Yıllar içerisinde görülen sosyo-ekonomik gelişme sonucu, kentlerde her açıdan bir değişim başlamıştır. Bu durumun günümüze kadar sürmesiyle, kentlerin ana dokusu ve yapısı bozulmuş ve bir çözüm aranmaya başlanmıştır. Bu makale çalışmasında, Lefkoşa kent dokusunun, günümüzdeki biçimini almasına dek geçirdiği süreç incelenerek, Ortaçağ kent yapıları içerisindeki yeri, kent tarihi açısından belirlenecektir.

LEFKOŞA KENT TARİHİ

Genellikle bir yerel bey, prens tarafından yönetilen bağımsız küçük bir devletçik yapısındaki Ortaçağ Avrupa kentleri korunma amacıyla yüksek surlarla çevrili idi. Ortaçağ Avrupasında Batı Roma İmparatorluğunun, İ.S.’dan sonra 476’da ‘Got Akımları’ sonucu yıkılmasından sonra Avrupa’da oluşan siyasi karmaşa, Avrupa’daki bu bağımsız feodal yapılanmayı oluşturmuştur. Birbirine karşı üstünlük kazanma hırsı ile ve bir merkezi otoritenin boşluğunda oluşan süreç, Ortaçağ Avrupa kentlerinin korunma amacıyla savunmaya uygun yüksek duvarlarda çevrelendiği dağınık ve birbirinden kopuk yapılanmasını getirmiştir. Tüm bu bağımsız siyasi yapılanmaların papalık koordinasyonunda birleştirilmeye çalışılması Ortaçağ Avrupa’sında 10. yy sonlarından itibaren giderek çeşitlenen tarikat yapılanmalarını oluşturmuştur. Bir tür sivil toplum kuruluşu olarak çalışan tarikatlar, süreçte bu dağınık kentlerin ortak bir din paydasında birleşmesini sağlamıştır. Siyasi anlamdaki kaotik ortamın sona ermesi ve çeşitli yerel beyler arasında bir uzlaşma ortamı oluşmasına olanak sağlayan bu yeni düzen 11. ve 12. yy’lardan sonra tarımda (verimliliğin artması özellikle Haçlı Seferleri’nden sonra doğu ülkelerinden getirilen değerli mallar) ticaretin canlanması sonucu Avrupa kentlerindeki yönetici aristokratlar, din adamları ve feodal beylerin emrinde korunma ve doyurulma karşılığında çalışan köylülerden oluşan sınıfların değişmesine kentlerde ilk burjuva sınıfının ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Gürkan 2000).

Tüccarların desteği ile kilisenin kurduğu toplumsal düzeni doğru bulmayan bazı tarikat rahiplerinin açtığı skola (okul) larda eğitilen, el emeğine dayalı bir meslek sahibi olan bu yeni burjuva ticaretle uğraşan tüccarların da desteği ile feodal beylerin karşısına bağımsız ve güçlü bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Giderek örgütlenen ve gezgin meslek grupları aracılığı ile birbirleriyle ilişkili yeni bir sosyal sınıf oluşturan bu yeni düzen savaşımsız ortamda gelişen ticaretle sağlanan sermaye birikimi ile güçlenerek kentlerin sur dışına taşan yeni yerleşme bölgeleri ile büyümelerini sağlamışlardır (Gürkan 2006).

Bu dönem kentlerinin en belirgin özellikleri, yeni var olan sınıfın dine en az merkez (papalık) kadar önem verdiğinin somut göstergesi birbiri ile yarışır yükseklikteki Gotik katedrallerdir. Kentin merkezi noktalarına inşa edilen katedrallerin önüne insanların çeşitli sebeplerle (ticaret, eğlence, kenti ilgilendiren bir konuda karar alma) bir araya gelmelerine olanak sağlayan geniş meydanlar inşa edilmiş kente ait yönetim birimi, pazaryerleri, dükkanlarında içinde yer aldığı bu meydanın etrafı dar ve organik sokaklara açılan konutlarla çevrelenmiştir.

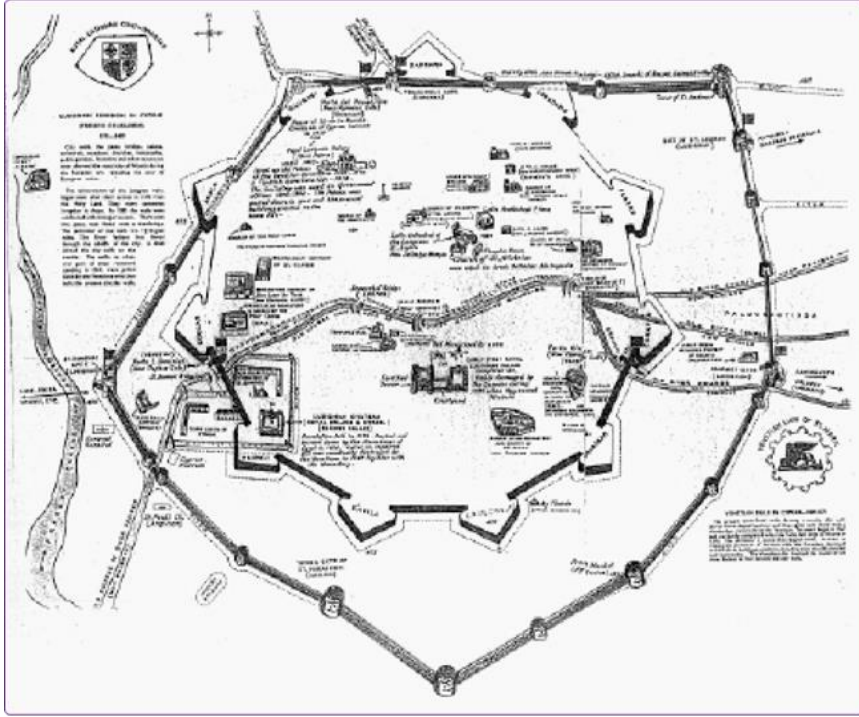
Bu kent örneklerinden biri olan Lefkoşa, günümüzde Kıbrıs adasının merkezi bir yerinde hem Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Lefkoşa olarak hem de Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti'ne Nicosia olarak başkenttir.

Adadaki korunaklı konumu sebebi ile tarihsel süreçte de başkent ya da önemli birinci kent olmuştur. Şehrin kuruluş tarihi yaklaşık 2250 yıl öncesine gider ve ilk yerleşim yeri Ledra'dır.

Roma dönemi'nde 'Castrum' olarak kurulan kent, Bizans'la 'Kale' ye dönüşmüş ve kısa bir süre Templer Şovalyelerinin idaresine geçmiştir. 1192' de Lüzinyan Krallığı döneminde 'Lefkoşa adanın idari başkenti olarak kalmıştır. Uzun yıllar başkent Lefkoşa'da Feodal düzen aristokratik anlayışla devam etmiştir (Gürkan 1996).

Rönesans'ın insanı merkez alan toplumun yeniden doğuşunu başlatan düşünce yapısı, tüm Avrupa'da Ortaçağ kentlerinin karmaşık siyasi süreçler ve istilalar döneminde oluşmuş yüksek duvarlarla çevrili çalışma ve yaşama koşullarına uygun olmayan dar yollar karanlık ve soğuk evlerden ibaret surlu yerleşmelerinin surlarına taşarak gelişmesine neden olmuş, ya da ana kent meydanlarının dışındaki ikincil kent meydanları bu meydanlar arasındaki geometrik akslara göre düzenlenmiş daha geniş yolları avlulu ya da bahçeli konforlu evleri ile yeniden tasarlanan rönesans surlu kentlerini inşa etmiştir. Bu dönemde çeşitli teologlar ve entellektüeller tarafından ele alınıp geliştirilen ve çeşitli tasarımlarla somutlaştırılmaya çalışılan ideal toplumun yaşama mekanları 'İdeal Şehir' önermeleri üretilmiştir.

Lüzinyan Krallığı zamanında Saray, Mahkeme, Katedral, Başpiskoposluk Konutu, Konuk evleri, Manastırlar, Şovalyelerin evi ve şato konumlandırılmıştı bu ortaçağ kentine. Ancak 1567 yılında Venedikliler, şehri sağlam ve dayanıklı hale getirmek niyeti ile şehrin çevresini küçülttü. Eskiden de olduğu gibi 3 giriş kapısı bıraktı ve şehrin üçte ikisini oluşturan etrafındaki yapıları yıkarak, surların içi günümüzdeki şekline indirgendi. Kentin çevresi üçte bir oranında kısalmıştı. Sur çemberi, Ayasofya Katedrali(Selimiye Camii)'ni aşağı yukarı merkez alan bir daireye oturtuldu. Bu dairenin üç noktasında üç kapı açıldı. Kuzey'de Proveditore (Girne) Kapısı, Doğu'da Giuliano (Mağusa) Kapısı ve Batı'da Domenico (Baf) Kapısı. Dairenin üzerine eşit aralıklarla belirlenen tam 11 yerde , ok temrenine benzeyen üçgen şekil ve geniş alanı ile top savunmasına uygun alçak burçlar inşa edilmişti (Atun, 2006).

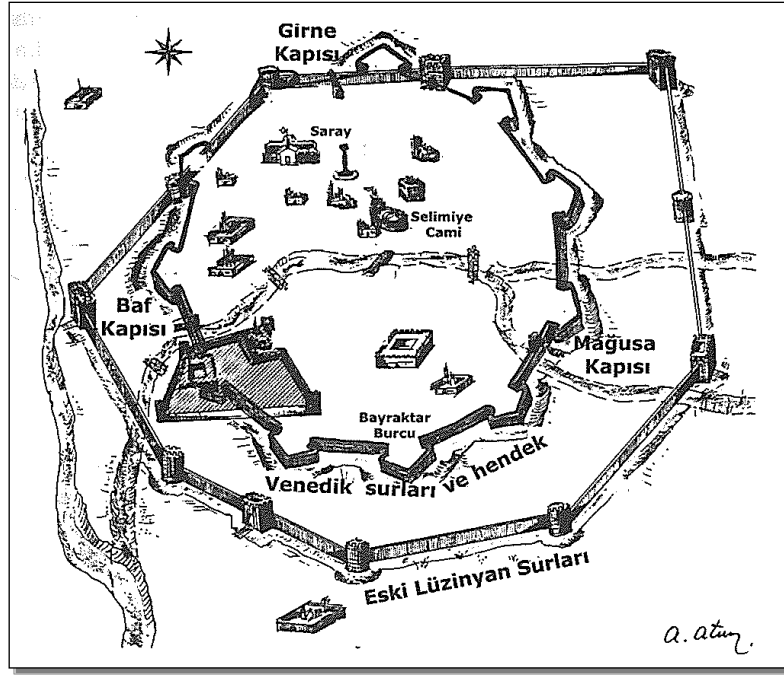

Şekil 1: Lefkoşa şehrinin eski ve yeni surları (Keshishan, 1974)

Kıbrıs'ın Doğu Roma (Bizans) idaresinde kaldığı yıllarda, adada birçok kilise inşa edilmiştir. Lefkoşa sur içinde de ortodoks kiliseleri bu dönemde inşa edildi. Venediklilerin Lüzinyan Krallığına destek olarak adaya gelmesi ile birlikte, tapınak şövalyelerinin kurduğu ana merkez yanında küçük askeri noktalar oluştu. Bu noktalar batıdan gelip hacca gidenlerin kaldığı yerler oldu. Buyüzden bu dönemde katedrallerin yanına konaklama yapıları yapıldı (Mariti 1909).

LEFKOŞA KENT MİMARİSİ

Lefkoşa kuruluş adı ile 11. – 12. yy da oluşan ve toplum yaşamının temelini dini oturtan, bunu da yeni var olan toplumsal kesitin gücünü gösterme adına görkemli katedrallerle simgeleştirdiği kent düzeni ile Rönesans'la ortaya atılan ideal şehir düzeni arasında yorumlanabilecek bir kent kurgusuna sahiptir. Bir zamanlar Ledra olarak bilinen Lefkoşa, deniz seviyesinden 150 m. yükseklikte yer almaktadır.

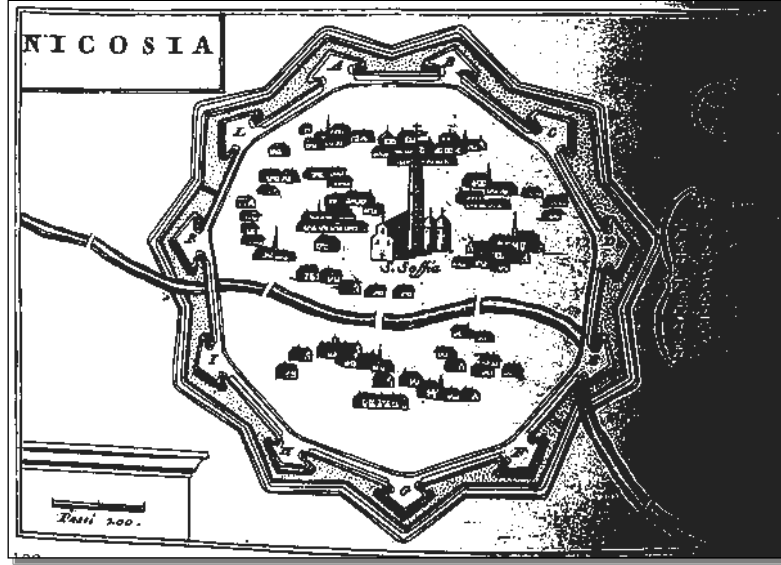
Şekil 2: Lüzinyan döneminde inşa edilen ilk surlar (Atun 2006).

Lefkoşa'da kentsel tasarıma örnek olacak ilk düzenlemeleri Lüzinyanlar döneminde görmekteyiz. Lüzinyanlar döneminde kent, arkeolojik kazılardan anlaşıldığı gibi bu surlar içerisinde tarımla uğraşan ve ekonomisi tarıma dayalı kapalı kent yaşamını yansıtır bir kent olduğunu yorumlayabiliriz. Kenti çevreleyen duvarların kalker- kumtaşı ve yer yer kerpiç olduğu anlaşılmaktadır (Erçin, 2013).

Kentte var olan en eski yapılar M.S. 1192-1489 tarihleri arasında Lusignan (Lüzinyan) dönemi yapıları olmakla birlikte çoğu 1566 sonrası Venedikliler tarafından yıkılarak, taşları bugün de görülen hendekli surların yapımında (1567) kullanılmıştır. Lefkoşa'da da diğer Ortaçağ kasabalarında olduğu gibi ziyaretçiler üzerinde ilk büyük etkiyi 1567-1570 yılları arasında inşa edildiği bilinen şehir surları yaratır.

Venediklilerin kent savunma mimarisinin en mükemmel örneklerinden biri olan Lefkoşa surları 5 km uzunluğunda, daire biçiminde, birbirine uzaklıkları eş 11 burçtan ve 3 anıtsal kapıdan oluşmaktadır. Bu surlar, Venedikliler tarafından Osmanlı imparatorluğu saldırısına karşı güçlü bir şekilde yükseltilerek geliştirilmiştir. Halen 5 burç Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin, 5 burç Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin kontrolünde olup, 1 burç da her iki ülke tarafından paylaşılmaktadır. Magosa Kapısı (Güney Kıbrıs), Baf Kapısı (Güney Kıbrıs) ve Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Girne Kapısı surlar içinin ve dışının sirkülasyonunu halen sağlamaktadır. Lefkoşa surlarının duvarları içinde Ortaçağ'dan sonraki dönemlere kadar uzanan döneme ait kalıntılar mevcuttur. Surların dışında Ortaçağ dönemine ait bir iz bulunmamaktadır, çünkü var olan materyaller bu surların yapımında ve onarılmasında kullanılmıştır (Bergil, 2006).

Lefkoşa şehri, aynı zamanda 1300 yılından beri Kıbrıs Adası'nın başkentliğini de yapmaktadır. Şehir Osmanlı döneminde yeni hanlar, hamamlar, bedestenler, cami ve köşkler inşa edilerek, geleneksel Türk Mimari Sanatının örnekleriyle bezenmiş ve yeni bir Türk şehri görünümünü kazanmıştır.

Şekil 3: Lefkoşa kent çemberi: Venedik döneminden bir gravür (Navari 2003).

Ortaçağ'da Batı'ya, Haçlı Seferlerinin odak noktası olan kutsal Kudüs Kenti ile yuvarlak kent kavramının örtüştüğü, esinlendirici bir 'İdealize Edilmiş Kent' fikri aktarılmıştı. Yuvarlak kent kavramı İslama dayanır. Bağdat ile Abbasilerde kullanıldı. Batıdaki yıldız şeklindeki plan, doğu ile batı arasında bir sentez oluşturuyordu. Bu sentezin daha sonra Rönesans'ta, İtalya'da ortaya çıkan İdeal Kent ve dairesellik düşünce yapıları ile ilişkisi bir tesadüf olmasa gerektir. Kıbrıs'ın Lefkoşa kentinde oluşan sentez kent kurgusu ve düşünce yapılarının Venedikli'ler aracılığı ile İtalya'ya taşınmış olması çeşitli araştırmacılarca dile getirilmiştir.

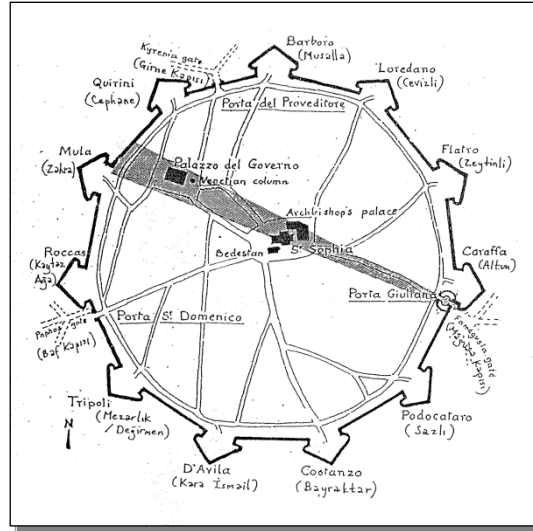
Ortaçağ da daha ziyade soyut ve yüzeysel nitelikte kalan 'ideal kent ve dairesellik ilişkisi', Rönesans döneminde gerçekleştirilme olanağını bulmuştur. Rönesans'la birlikte insanı merkez edinerek yeniden düşünsel ve toplumsal yapılanmaya gidilirken, ideal kent kavramı ve bundan kaynaklanan yuvarlak biçimli kent planları da öne çıkmıştır. Rönesans döneminde bol sayıda üretilen 'ütopyalar'ın kentsel gereksinimini ancak ideal kentler karşılayabilirdi.

Padias'ın (Kanlıdere) Baf – Mağusa kapıları arasında yağışlar bol olduğunda izlediği orijinal yatak ve bu eksen boyunca yerleşim alanlarında görülen boşluklar dikkati çekmektedir.

Venediklilerin Lefkoşa surları (1567), Yakın Doğudan Batıya ihraç edilen bir tasarım anlayışı çerçevesinde Batı'da konumlandırılan 'ideal biçimli ve ideal savunmalı kentler' kavramının Doğu Akdeniz'de gerçekleşmiş örneğidir (Gazioğlu, 2001).

Lefkoşa'nın adanın başkenti haline getirilmesi Bizans döneminin sonlarında olur. Lusignanlar zamanında ise Saray, Katedral, Başpiskoposluk Konutu inşa edilmiştir bu ortaçağ kentinde. Kent savunması ise ancak XIV. yy' da gündeme geldi (Newman, 1985).

Surların çevrelediği dairede, ortaya çıkan kent dokusu içinde bazı öğelerin diziliş yönü bir ana eksen oluşturmaktaydı. Bu hat, doğudaki Giuliano Kapısı ile Katedral St. Nicholas merkez alanı üzerinden geçerek kuzeybatıdaki Venedik Sütunuyla buluşup Palazzo del Governo'da (Hükümet Sarayı) son buluyordu (Şekil 4).

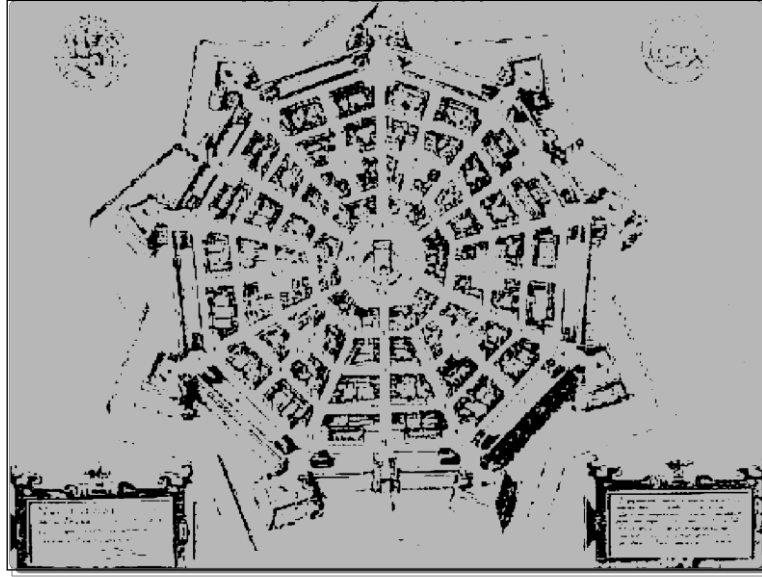

Şekil 4: Lefkoşa'nın Venedik dönemi burç/kapı adları ve ana kent eksenini (Newman, 1948).

Çeşitli kaynakların ifadelerine bakılırsa, orijinal Lusignan surlarının top öncesi döneme ait burçları XVI. yüzyılda olası bir Türk kuşatması karşısında artık hiçbir işe yaramayacaktı. Dahası, bu kadar geniş bir hat üzerinde savunma yapacak askeri ve topu da yoktu Venediklilerin. Bu şartlar altında, askeri Mühendis Giulio Savorgnano, Venedik'te iken öğrendiğini varsayabileceğimiz İdeal Kent yaklaşımını, hem en kısa sürede inşa edebilecek ve mevcut askeri güçle savunulabilecek optimum çevre uzunluğu kavramıyla hem de top savunmasına ilişkin son bilgilerle birlikte önündeki tasarım problemine uygulayınca, bu gün bildiğimiz Lefkoşa kent çemberi ortaya çıktı (Newman, 1948).

Kentin çevresi yaklaşık üçte bir oranında kısalmıştır. Sur çemberi, Katedrali aşağı yukarı merkez alan bir daireye oturtuldu. Bu dairenin geometrik taksimatı pek sıhatli olmayan üç noktasında da üç kapı açıldı. Kuzey'de Proveditore (Girne) Kapısı, Doğu'da Giuliano (Mağusa) Kapısı ve Batı'da Domenico (Baf) Kapısı.

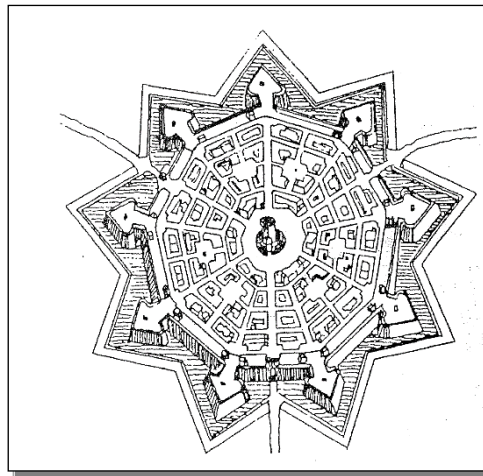
Gotik dönemde şehirler manastır çevresinde gelişirken, Rönesans; daire biçiminde kent planından "sforzinda" adıyla anılan yeni bir kent modeli tasarladı. Merkezde Pazar yeri bulunmaktaydı. Işınsal yollar düzgün bir sekizgene bağlanıyordu. Merkezde saray ve katedral vardı. Tanrı'nın kusursuzluğunu simgeleyen daire, daire ve kare, kilise için ideal plan formu idi.

Şekil 5: Sforzinda: Daire biçiminde kent planı (Radyal Kent) (Cobham, 1908).

En önemlisi, dairenin üzerinde eşit aralıklarla belirlenen tam 11 yerde, ok temrenine benzeyen üçgen şekli ve geniş alanı ile top savunmasına uygun olan alçak burçlar inşa edilmişti. Burç üçgenlerinin içeri dönerek surlarla birleştiği yerlerden surlara teğet yapacak şekilde gerçekleştirilecek kanat atışları sayesinde hem savunma güçleri için koruyucu perde oluşturacak hem de bu ateşle durdurulan saldırıyı geriye püskürtmek ya da çökertmek daha kolay olacaktı (Gazioğlu, 1990).

XVI. yüzyılın sonlarında Venediğin egemen olduğu bölgenin sınırlarını savunmak amacıyla İtalya'da Palmanova adında yeni bir kent inşa edildi. Rönesans'ın ideal kent kavramı ile Venedik'lilerin top savunması ilkeleri, Lefkoşa'nın ikiz kardeş gibi benzeyen bir planla sonuçlanmıştı. Tek fark surların onbir değil dokuz köşeli bir çokgen şeklinde tasarlanmış olmasıydı. Bu köşelerde yer alan dokuz adet üçgen burcun arasında 120 derecelik açılarla yine üç kapı açılmıştı. Ancak Lefkoşa'nın aksine kent alanı da surlarla birlikte planlandığı için tam bir simetri içinde merkezden ışıyan bir kent düzeni öngörülürdü. Kentin çevresi ise su dolu bir hendekle çevrilmişti (Lynch, 1989).

Şekil 6: Palmanova (İtalya) kent planı: Rönesans'ın ideal kent şeması (Lynch, K. 1989).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kentler sosyal, ekonomik, kültürel ve mekansal bileşenleri olan karmaşık bütünlerdir. Lefkoşa kenti hiçbir zaman durağan olmayıp pek çok etmene bağlı olarak sürekli bir evrim içindedir. İlk çağlardan itibaren kent şekillenişindeki parametreler her dönemde aynı kurgulanırken, kent, ekonomik ilişkiler, yönetim biçimi, inanç sistemi ve ticaret ile ilişkili olarak değişiyor. Lefkoşa/Nicosia kentinin Ortaçağ kent yapıları içerisindeki yerini kent tarihi açısından inceleyen bu makalede şu sonuçlar vurgulanabilir.

Ortaçağ'da soyut ve yüzeysel nitelikte kalan 'ideal kent ve dairesellik' ilişkisi, Rönesans'la birlikte ideal kent kavramı ve bundan kaynaklanan yuvarlak veya çokgen biçimli kent planlarının öne çıktığı görülmektedir. İşte Venediklilerin Lefkoşa surları da (1567), geçmişte Yakın Doğudan Batıya ihraç edilen bir tasarım anlayışı çerçevesinde, Batıda tasarlanan 'İdeal biçimli ve İdeal savunmalı kentler' kavramının, Doğu Akdeniz'e doğru uzanmasıyla ortaya çıkan bir örnektir. Özetle Lefkoşa'nın yuvarlak surlarını, kültür unsurlarının aktarımında oldukça sık görülen gel-git (med-cezir) olayının bir örneği olarak değerlendirebiliriz. Yakın Doğu'dan Batı'ya geçen yuvarlak kent kavramı, Rönesans'la birlikte idealize edilen kent tasarımında kendine güvenli bir yer bulduğu görülmektedir.

Lefkoşa şehrinin oluşumundaki bütün bu ilişki ve birbirini takip eden değişiklikler, surlarının bugünkü tarihi kent dokusunu oluşturmuş ve Lefkoşa şehrini bir tarih merkezi haline getirmiştir. Yapılan araştırmada kentlerin fiziksel biçimlenişini etkileyen tarihsel süreçteki dinamiklerin, değişen ekonomilere bağlı yapılarla ve siyasi otoritenin etkisi ile şekillendiği gözlemlenmektedir. Lefkoşa/Nicosia bu bağlamda ele alındığında, kuruluşundan itibaren aynı parametrelerle şekillenmiştir.

Lefkoşa kenti (surları) düşünülerek, fikirler üretilerek, tasarlanıp, planlanarak, uygulanan ve bu şekliyle Ortaçağ Avrupa Kent oluşumunu ve Venedik kentlerinin savunma amaçlı biçimlenişini yansıtan ve günümüze kadar özelliğini koruyan çok önemli kent örneklerinden biridir. Örneğin Gotik mimarının önemli yapıtlarından olan ve sonradan cami'ye çevrilen Ayasofya Katedrali, Ortaçağ Lefkoşa'sının izleri olarak durmaktadırlar.

Lefkoşa, merkezi konumu sonucu, hükümetin ve yönetsel hizmetlerin, iş olanaklarının, kültürel, eğitsel ve diğer etkinliklerinin merkezi olan bir Ortaçağ kentidir. Bu nedenle Dünya Mirası niteliğindeki Lefkoşa/Nicosia kenti (surları) bu özellikleri ile korunarak geleceğe aktarılmalıdır. Günümüz kesitinde Lefkoşa kentine (surları) bakıldığında, Birleşmiş Milletler tarafından himaye edilen ve desteklenen, Lefkoşa'nın yapılaşması ve gelişmesi için KKTC Lefkoşa Belediye Başkanlığı ve Rum Yönetimi işbirliği içerisinde hazırlanan Lefkoşa Master Planı anılmaya değerdir.

KAYNAKÇA

- Atun, Ata (2006). ‘Milat Öncesinden Günümüze Kıbrı Tarihi Üzerine Belgeler (Cilt2)’, Samtay Vakfı Yayınları:15, Mağusa.
- Bergil, M. Suat (2006). ‘Doğu Akdeniz’de Bir Uygarlık Gemisi’, Galeri Kültür Yayınları (Repa Ltd), Lefkoşa.
- Cobham, Claude Delval (1908). Excerpta Cypria; Materials for a History of Cyprus. Cambridge: University Press.
- Erçin, Çilen (2013). Tarihsel Süreç İçinde Kent Fiziki Tasarımının İrdelenmesi, Lefkoşa Kent Örneği. Doktora tezi, Lefkoşa.
- Gazioğlu, Ahmet C. (1990). The Turkish in Cyprus: A Province of the Ottoman Empire (1571-1878), London.
- Gazioğlu, Ahmet C. (2001). ‘Kıbrıs Türk Tarihi – Türk Dönemi (1570-1878)’, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma Ve Yayın Merkezi CYREP.
- Gürkan Muzaffer (1996). ‘Dünkü Ve Bugünkü Lefkoşa’, Galeri Kültür Yayınları (Repa Ltd), Lefkoşa.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer (2006). ‘Kıbrıs Tarihinden Sayfalar’, Galeri Kültür Yayınları (Repa Ltd), Lefkoşa.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer (2000). ‘Tarih İçinde Kıbrıs’, Galeri Kültür Yayınları (Repa Ltd), Lefkoşa.
- Keshishan Kevork K. (1974). Nicosia Capital of Cyprus Then And Now. Nicosia: First published within Swissair International Calender.
- Lynch, K (1989). Good City Form, London: MIT Press.
- Mariti, Giovanni (1909). Travels In The Island of Cyprus. Cambridge: Translation by C.D.Cobham.
- Navari, Leonar (2003). Maps of Cyprus From the collections of the bank of Cyprus Cultural Foundation, Nicosia.
- Newman, Philip (1948). A Guide to Cyprus with Maps, Illustration and Photographs, Nicosia: Rustem Yayınevi.
- Newman, Philip (1985). A Short History of Cyprus. Nicosia: Zavallis Press Ltd.